

II. Murad Devri (1421- 1451) İstihbarat Faaliyetleri

Intelligence Activities during the II. Murad Era (1421-1451)

ÖZET

Ankara Savaşı'ndan sonra bozulan Anadolu birliğini yeniden tesis eden halefi I. Mehmed'in, 1421'deki ölümünden sonra tahta geçen II. Murad, yalnızca Anadolu'da, babasının yarım bıraktığı işleri tamamlamakla kalmamış, içeride, Düzmece Mustafa isyanı gibi; sosyo-politik, ekonomik ve askeri açıdan merkezi idareyi sıkıntıya sokan bir hadise vuku bulmasına rağmen, Balkanlardaki Türk ilerleyişini sürdürmüştü. Saltanatının ilk üç yılı her ne kadar, iç meseleler ve diğer şehzadeler ile giriştiği taht mücadelesi dolayısıyla sarsıntılı geçse de, sultan II. Murad bu mücadeleden galip gelerek iktidarını sağlamlaştırmıştı. Fakat Sultan, Osmanlı tarihinde ilk ve tek olmak üzere kendi isteğiyle saltanattan çekilmiş, Manisa sancağında vazifeli, henüz on iki yaşındaki oğlu II. Mehmed'i Bursa'ya davet ederek tahtı ona devretmiş, kendisi Manisa'ya istirahate çekilmişti. Elbette bu durum Anadolu, Balkanlar ve Avrupa'da geniş yankı uyandırarak, politik ve askeri sonuçlar doğurmuştu.

Ülke içinde ve sınırları ötesinde, bu önemli gelişmeler olurken, tüm bunların arka planında cereyan eden olaylar, istihbarat tarihine mesai harcamış araştırmacı ve akademisyenlerin dikkatini çok daha fazla çeken gelişmelerdir kuşkusuz. Bu çalışmada erken dönem Osmanlı tarihinin önemli gelişmelerine, istihbarat faaliyetleri çerçevesinden bakılmıştır. Bilinen tarihin, pek bilinmeyen tarafı olan istihbarat faaliyetleri; askeri ve iç istihbarat özelinde ele alınmış, erken dönem Osmanlı tarihinin önemli gelişmelerinin yaşandığı bir dönemde, saltanatı uhdesinde bulunduran bir Sultan'ın istihbarat noktasındaki farkındalığı, çalışmaları ve sonuçları analiz edilmeye çalışılmıştır. Ele alınan dönem itibarıyla, mevcutta Osmanlı arşiv vesikası bulunmadığından çalışmaya temel dayanak olan kaynak grubu yerli ve yabancı kroniklerdir. Kronikler karşılaştırmalı olarak incelenmiş, yerli ve yabancı kronikler kıyaslanarak bu noktada en tarafsız bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun haricinde telif eserlerden de istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Murad, Casus, İstihbarat, Haçlı Seferleri, Düzmece Mustafa İsyanı.

ABSTRACT

His successor, who restored the Anatolian unity that was disrupted after the Battle of Ankara, was I. II, who took the throne after Mehmed's death in 1421. Murad not only completed the unfinished tasks left by his father in Anatolia, but also continued the Turkish advance in the Balkans, despite the fact that an incident occurred inside, such as the fake Mustafa rebellion, which troubled the central administration from a socio-political, economic and military point of view. Although the first three years of his reign were shaky due to other internal issues and the struggle for the throne that he embarked on with other princes, Sultan II. Murad had consolidated his power by winning this struggle. But the Sultan, the first and only in Ottoman history, voluntarily withdrew from the reign, served in the sanjak of Manisa, his twelve-year-old son II. Inviting Mehmed to Bursa, he transferred the throne to him, and he retired to Manisa for rest. Of course, this situation had wide repercussions in Anatolia, the Balkans and Europe and had political and military consequences.

While these important developments are taking place within the country and beyond its borders, the events taking place against the background of all these are undoubtedly developments that attract the attention of researchers and academics who have spent a lot of time on the history of intelligence much more. In this study, important developments in the early Ottoman history were examined from the framework of intelligence activities. Intelligence activities that are a little unknown side of known history; it was considered in the field of military and domestic intelligence, and at a time when important developments in early Ottoman history were taking place, the awareness, studies and results of a Sultan who had the reign under his control at the intelligence point were tried to be analyzed. As of the period under consideration, there are no existing Ottoman archival documents, so the main source group that is the mainstay of the study is domestic and foreign chronicles. The chronicles have been examined comparatively, and by comparing the domestic and foreign chronicles, the most impartial information has been tried to be reached at this point. Apart from this, copyrights have also been used from the works.

Keywords: II. Murad, Spy, Intelligence, Crusades, Fake Mustafa Rebellion

GİRİŞ

Erken dönem Osmanlı istihbarat tarihinin anlaşılması için sarf edilen çaba nispeten yeni, bu alanda ortaya konan akademik çalışmalar ise sayıca azdır. Dolayısıyla özellikle erken dönem Osmanlı istihbaratına dair bilinenlerin artması çalışmanın birincil amacıdır. Çünkü bir kurumun nüvesinin anlaşılması, o yapılanmanın sürecini takip etmeyi kolaylaştırır. Bu çalışmada, erken dönem Osmanlı tarihinde oldukça önemli olayların ve bazı açılardan Osmanlı tarihinde benzersiz gelişmelerin yaşandığı bir devir olan Sultan II. Murad devri, istihbarat kavramı çerçevesinde ele

M.Gökçen Daş Darıcı ¹ 

How to Cite This Article
Daş Darıcı, M. G. (2024). "II. Murad Devri (1421- 1451) İstihbarat Faaliyetleri", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:9, Issue:3; pp:223-229. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12598593>

Arrival: 15 April 2024
Published: 30 June 2024

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Sivas, Türkiye

alınmış, tahta çıkış sürecinden itibaren yaşanan siyasi ve askeri ve iç olaylar ilgili başlıklar altında değerlendirilmiştir.

ŞEHZADELİĞİ VE TAHTA ÇIKIŞI

Haziran 1404'te Sultan I. Mehmed'in en büyük oğlu olarak dünyaya gelen II. Murad'ın kendinden başka dört erkek ve yedi kız kardeşi vardı fakat saltanata rakip diğer dört kardeşin içinde esasen en avantajlı durumda olan oydu. Çünkü kendisi 17 yaşında tahta namzet bir şehzadeyken; kardeşlerinden Ahmed, babası I. Mehmed'in sağlığında vefat etmiş, Mustafa on iki yaşında olup, Hamid ili sancağına vazifelendirilmişti. Diğer kardeşi Yusuf sekiz, Mahmud ise yedi yaşındaydı. Dolayısıyla hem yaşça büyük olması, hem de politik bir hamle olarak, saraya yakın bir konumda vazifelendirilmiş olması, onu saltanatın en güçlü aday konumuna çıkarıyordu. Ölüm döşeginde olan babası tarafından Bursa'ya çağrıldığında taht değişikliğini ilan edecek yeterli süre kalmamış, zira henüz o Bursa'ya ulaşmadan, babası I. Mehmed hayata gözlerini yummuştu. Elbette bu durum, bir iç karışıklığa mahal vermemesi adına gizli tutulmuş, daha sonra, önde gelen devlet erkânı ve yeniçerilerin biati neticesinde (25 Haziran 1421) II. Murad resmen tahtın sahibi olmuştu (İnalçık, 2020: 164). Öte yandan taht değişikliği, iç karışıklıkların sonu anlamına gelmiyordu. Çünkü Osmanlı saltanat kanunları gereği her bir şehzadenin, hayatta bulunduğu müddetçe, saltanatta hak iddia etme, şans ve ihtimali vardı. Keza öyle de oldu. İlki tarih kitaplarına Düzmece Mustafa İsyanı olarak geçecek olan iç karışıklıktır ki II. Murad oldukça politik bir hamle ve istihbarî bir zaferle bu tehlikeyi bertaraf etmeyi bilmiştir.

Düzmece Mustafa Kimdir?

Düzmece Mustafa İsyanı olarak bilinen hadise aslında, Osmanlı'da bir taht kavgası ve dış odakların desteklediği iktidar savaşının trajik bir örneğidir. Bilindiği üzere 1402 Ankara Savaşı'nda, I. Bayezid ve ordusu, Timur'un kuvvetlerine karşı ağır mağlubiyet almış, bu savaş Osmanlı tarafı için on yılı aşkın bir buhran sürecini doğurmanın yanı sıra, I. Bayezid'in esareti ve ölü veya diri olarak ele geçirilemeyen oğlu Mustafa Çelebi'nin ortadan kaybolmasıyla (Başar, 2006: 292) sonuçlanmıştı. Bu savaşta kaybolan şehzade ile ilgili olarak Osmanlı kronikleri ve Bizans kroniklerinde farklı farklı iddialar bulunmaktadır. Fakat her nedense, Osmanlı kaynaklarında II. Murad devrine kadar ondan başkaca söz edilmez. Daha sonra kroniklerde ittifakla, birdenbire Rumeli'de, kendisinin Mustafa Çelebi olduğunu iddia eden birinin ortaya çıktığı ve çevresine Rumeli Beylerinden birçoğunu topladığı nakledilir. (Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, II, s.610; Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s.48; Oruç Bey Tarihi, s. 78-79; Müneccimbaşı Tarihi, I, s.198; Tacü't-Tevarih, II, s.124; Osmanoğulları'nın Tarihi, s.164). Dukas kroniğinde, Rumeli'de ortaya çıkan ve Düzmece Mustafa denilen kişinin I. Bayezid'in Ankara Savaşı'nda kaybolan oğlu olduğu kayıtlıdır (Dukas Tarihi, s.109, 114). Mustafa Çelebi'yi sağlığında tanıyan Rumeli Beylerinin neredeyse tamamının desteği, kroniklerin -itiraf etmek istemeseler de- kayıtları ve Latin kaynakları, onun gerçekten şehzade olduğu hususunda, şüpheye pek yer bırakmıyor. Hatta onun gerçekten şehzade olduğunun II. Murad tarafından bilinmesi de sonucu değiştirmiyordu. Çünkü saltanat, ortak kabul edebilecek bir sistem değildi ve rakiplerin ivedilikle ekarte edilmesi gerekiyordu. Çok geçmeden, Sultan Murad'ın serdarlığa tayin ettiği Bayezid Paşa ile Mustafa Çelebi'nin kuvvetleri Sazlıdere mevkiinde karşı karşıya geldiler. Bayezid Paşa'nın güvendiği casusları her ne kadar Mustafa Çelebi'nin konum ve istikameti hakkında bilgileri vakit kaybetmeden kendisine iletse de savaş esnasında, Bayezid Paşa'nın komutası altındaki Rumeli askerleri, stratejisini daha iyi planlamış olan Mustafa Çelebi'nin tarafına geçtiler (Câmiü'd-düvel, s.187). Peki, Mustafa Çelebi ile böylesine büyük çaplı bir savaş yapılmasına rağmen ele geçirilemeyişi, iktidarın stratejisini ne yöne kaydıracaktı? Elbette gayr-i nizami harp ve istihbarat stratejilerine...

II. Murad ile Mustafa Çelebi arasındaki mücadeleye bizzat şahitlik eden Aşıkpaşazade'nin nakline göre Sultan öncelikle, şehzadeye olan güven ve itimadın sarsılması için çareler aramaya koyulmuştu. Buradan hareketle, kuvvetli Rumeli beylerinin yanına casuslar sokarak, Mustafa Çelebi'ye olan desteğin kırılması için yalan haberler yaydırmıştı. Müneccimbaşı da bu konuda paralel bilgiler naklediyor. Onun kayıtlarına göre Sultan Murad ile Mustafa arasında Ulubat nehri kıyısında meydana gelen karşılaşmada Sultan'ın ordusu, Düzmece'nin kuvvetlerinin onda biri kadardı. Sultan o kadar müşkül bir duruma düşmüştü ki ne yapacağını şaşırılmıştı. Onu askeri güçle yenemeyeceğini anlayınca çeşitli hilelerle Rumeli Beylerini ondan uzaklaştırmaya çalıştı. Sultan'ın ümerasından Mihaloğlu Mehmed Bey bu iş için kolları sıvadı. Öncelikle Evrenos Bey ve Turhan Bey'in evlâtlarına mektuplar göndererek, nesebi belli olan Sultan'a karşılık, nesebi meçhul birine güven duydukları için onları kınayan, af dileyip sultanın tarafına geçerlerse bağışlanacaklarının taahhüdünü veren mektuplar gönderdi. Bu arada Hacı İvaz Paşa da bir hile düşündü. Düzmeceye gizli bir mektup göndererek kendisinin ona tabi olduğunu, Rumeli beylerininse kendisine bir suikast hazırlığında olduğu yazdı. Mihaloğlu Ali Bey ve İzmiroğlu Cüneyd Bey'e de aynı minvalde mektuplar yazmalarını emretti. Mektuplar Mustafa Çelebi'ye ulaştınca, şehzadede korku ve beylerine karşı bir şüphe baş gösterdi. O sırada baskın için gönderdiği beş bin atlı ve yaya askerinin pusuya düşürülerek esir edilmesi, şüphelerini iyice kuvvetlendirdi. Panik ve güvensizlik ortamında şehzade, sağlıklı karar veremez duruma geldi. Kendisine sözde suikast yapılacağını haber aldığı gece, çok güvendiği az sayıda adamıyla Gelibolu'ya firar etti. Fakat Sultan II. Murad'ın casuslarının, şehzadenin ordusunun dağıldığını ve kendisinin de az bir kuvvetle Gelibolu'ya sığındığını Sultan'a müjdelemeleri uzun sürmedi. Sultan'ın ümerasından İbrahim paşa, Taharetsiz Hatip adıyla bilinen bir Rumeli zabıtine mektup göndererek, şehzadenin bir an önce yakalanması için ne gerekiyorsa yapılmasını emretmişti. Mustafa Çelebi'nin yeri

kendisine bildirilen Taharetsiz Hatip, şehzadeyi yakalatmak için oldukça işe yarayan bir plan yaptı. Ticaret için Gelibolu'ya çıkacak olan Cenevizli bir yük gemisine mal almak istiyormuş gibi girerek kaptana 5 bin dinar rüşvet verdikten sonra gemiyi kiraladı ve içerisine Sultan'ın askerlerini doldurdu. Gemi belirlenen yere ulaştığında, askerler ani bir baskınla Mustafa Çelebi'yi yakaladı (Müneccimbaşı Tarihi, I, s.203; Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s.50; Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 168). Dukas tarihinde de Sultan II. Murad'ın Gelibolu'ya ulaklar göndererek orada meydana gelen hadiselerden haberler aldığı naklediliyor. Sonuçta şehzade, Kızılağaç Yenicesi denilen yerde yakalanmış, teamüllere göre kanının akıtılması yasak olan Osmanlı soyundan birinin yay kırışi ile boğulması gerekirken, "Düzme Mustafa" Osmanoğlu soyundan olmadığı ispatlanmak istenircesine kale burçlarına asılarak idam edilmişti. (Dukas Tarihi, s.107; Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 169; Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, II, s.613; Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s.50; Tacü't-Tevarih, II, s.135; Oruçbey Tarihi, s.80). Bizans'ın desteğini alan ve sultanı yendiği takdirde Gelibolu ve civarını İstanbul tekfuruna vermeyi taahhüt etmiş olan şehzadenin (Câmiü'd-düvel, s. 187), Sahte bir şehzade olduğu ispatlanacak şekilde öldürülmesi, hem onun siyasi koz olarak daha fazla kullanılmasını engellemek, hem de ümera ve reayadan gelebilecek tepkileri ortadan kaldırmak içindi.

İÇ İSTİHBARAT ÖZELİNDE YAŞANAN DİĞER GELİŞMELER

Şehzade Mustafa İsyanı

Düzmece Mustafa isyanının bertaraf edilmesinin ardından Sultan'a bu sefer nesebinden şüphe duyulmayan bir başka şehzade isyan etti. Sultan II. Murad'ın öz kardeşi Mustafa Çelebi... Daha önce de ifade edildiği üzere şehzadeler, hayatta oldukları müddetçe her an saltanat için hak sahibiydiler. Düzmece tehdidi ile meşgul olan Sultan'ın dikkat dağınıklığı, Hamid ili sancağında vazifeli kardeşi Mustafa'ya bu şansı vermiş oluyordu. Mustafa Çelebi, yakın çevresinin de teşvikiyle tahtı ele geçirmek için, Bursa'ya yürümeye karar verdi. Mustafa Çelebi İznik'e yaklaştığında Sultan Murad Düzmece tehdidini bertaraf etmiş ve ona açıkça yardım eden İstanbul tekfurundan intikam almak amacıyla İstanbul yakınlarına kadar ilerlemişti. Tam bu sırada kardeşinin isyan ettiği haberini aldı ve yakın adamı Şarabdar İlyas Bey'e gizli bir mektup göndererek, kendisi Bursa'ya dönene kadar, kardeşi Mustafa'yı İznik'te oyalamasını emretti. Böyle yaptığı takdirde, kendisine Rumeli beylerbeyliğini vereceğini de va'detmişti. İlyas Bey İznik'te Şehzade Mustafa'yı büyük bir sevinçle karşılayıp bağlılığını ilettili, kendisini İznik'te İbrahim Paşa sarayına götürdü. Şehzadenin maiyetinde bulunan ve durumdan şüphelenen Karaman ve Germiyan beyleri her ne kadar, Şarabdar'ın Sultan'ın casusu olabileceği hususunda, şehzadeyi uyarsalar da şehzade Mustafa, Şarabdar'a güvenmeyi tercih etti. Şarabdar onu İznik'teki sarayda konaklattı, ağırlayıp izzetleyerek oyaladı. Sultan Murad İznik'e geldiğinde Şarabdar, şehzadeyi Sultan'a teslim etti. Bir rivayete göre gözlerine mil çekilerek, bir rivayete göre ise İznik dışında bir incir ağacının altında yay kırışiyle boğularak öldürüldü (Câmiü'd-düvel, s. 192-194).

Eşkya Tehdidinin Ortadan Kaldırılması

Kızıl Koca ve dört oğlu, Amasya Tokat civarında yol kesip yağma yapan eşkıya birliğinin elebaşısıydı. Bu tehdidin önlenerek, yolların güvenliğinin sağlanması ve reyanın huzurunun yeniden tesis edilmesi vazifesi, II. Murad ümerasından Yörgüç Paşa'ya verilmişti. Yörgüç Paşa, Kızıl Koca ve oğullarına sultanın ağzından bir mektup yazıp çeşitli hediyeler göndererek, Canik vilayetinin ele geçirilmesi için Yörgüç Paşa'ya katılmalarını istedi. Mektupta, fethin sonunda kendilerine büyük iktaların verileceği de müjdelenmişti. Kendi tuğrasıyla aynı minvalde bir mektubu daha gönderen Yörgüç Paşa, söz konusu eşkıyaları, sözde Canik sancağı muharebesine yardım etmek için Amasya'ya çekmeyi başardı. Kızıl Koca ve oğulları Amasya'ya varınca, Yörgüç Paşa'yı öldürüp elinde bulunan toprakları yağmalamayı planlamışlardı. Fakat hesaba katmadıkları şey, Paşa'nın onların arasına güvenilir bir casusunu sokup tüm planlarını çoktan ifşa ettiğiydi. Türkmen eşkıya grubu Amasya'ya vardığında, onları karşılamaya Yörgüç Paşa'nın hasta olmasından dolayı gelemediği, kendilerinin Amasya'da büyük sarayda ağırlanacağı taraflarına bildirildi. Gerçekten de eşkıya grubu son gecelerini ağırlanıp izzetlenerek geçirdi, Yörgüç Paşa'ya tamamen güvendi ve kendilerini emniyette hissettiler. Fakat ani bir gece baskınıyla kendisi, dört oğlu ve maiyetindeki diğer eşkıyalar derdest edilerek bir mahzene götürüldü, dumanla zehirlenerek öldürüldüler. Böylece ciddi bir iç tehdit, Yörgüç Paşa'nın zekice planlanmış istihbarat hamlesinin de yardımıyla, ortadan kaldırılmış oldu (Müneccimbaşı Tarihi, I, s. 210; Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, II, s.619; Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 183).

Devlet Erkânı Hakkında İstihbarata Yansıyan Notlar

İç istihbarata konu olan bir mesele de kuşkusuz saray ve idare merkezinin kilit noktalarında yer alan devlet erkânıdır. Bu bağlamda sadrazam, diğer vezirler, saray ağaları, saray elçi ve tercümanları, ordu komutanları gibi padişaha yakın tüm sivil ve askeri kanadın, sultanların casusluk ağının kontrolünde olması, elbette öncelikle onların kendi iktidarını sağlamlaştırmakta, dahası ülke idaresini kolaylaştırarak iç ve dış tehditlerin önlenmesini sağlamaktaydı. II. Murad'ın da devlet idaresindeki stratejisini bu yönde oluşturduğu görülmektedir. Nitekim Sırp Despotu Vıloğlu, daha önce iki taraf arasında imzalanmış olan anlaşmaya aykırı olarak, gizlice Semendire Kalesi'ni yaptırmıştı. Üstelik bu gelişmeyi Sultan'ın veziri Saruca Paşa (öl.1454) bildiği halde, II. Murad'dan gizlemişti. Padişah, casusları vasıtasıyla bu gelişmeyi öğrenince, hem vezir hem beylerbeyi olan Saruca Paşa'yı azletmişti (Oruç Bey Tarihi, s.85-86). Bu durum, sultanın, devlet idaresindeki yetkinliğinin bir göstergesi, iç ve dış tehlikelere karşı uyanık siyasetinde istihbarî

farkındalığının bir yansımasıdır. Ayrıca sultan II. Murad 1440'da bu kaleyi ele geçirmiş ve Sırp tehdidini ortadan kaldırmıştır (Câmiü'd- düvel, s. 210-212).

II. Murad, iç işlerinde ve sınırları ötesinde, her daim tedbirli bir idareci portresi çizmektedir. Bu husus, sulh zamanlarında bile gelebilecek tehdit ve tehlikelere karşı istihbarat kanallarını daima kullanmasından anlaşılmaktadır. Örneğin aniden Germiyanoglu Yakup Bey'in merkeze gelerek bağlılık bildireceğinin haber alınması üzerine, Sultan II. Murad, bunun bir hile, suikast yahut isyan olması ihtimaline karşı, Bursa'ya casus gönderilerek haberin doğru olup olmadığının öğrenilmesini istemiş, doğru ise kendisini saygıyla karşılayıp kusur edilmemesini, durum her ne ise kendisine bildirilmesini emretmişti. (Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 188).

SINIR ÖTESİ HAREKÂTLARDA İSTİHBARAT

1428 Sırbistan Seferi

Kroniklere göre 1428 Sırbistan seferinin nedeni Sırp Despotu Vilkioğlu'nun, casusluk yaparak, Balkan fütuhâtını sekteye uğratabilecek önemli bilgileri muhataplarına iletmesiydi. Öyle ki Münecimbaşı'ya göre Sultan Murad, Balkan fütuhâtına memur edilen komutanı İshak Bey'e Balkanlardaki ilerleyişin neden yavaş gittiğini sormuş bunun üzerine İshak bey; "biz ne zaman akın etmek istesek Vilkioğlu küffara haber gönderir. Onlar da tedariklerin görürler. Akına giden gaziler hiçbir şey elde edemeden dönerler" diyerek Vilkioğlu'nu şikâyet etmişti. Bunun üzerine sultan II. Murad Vilkioğlu'nun üzerine İshak Bey'i sefere memur etti. Güvercinlik kalesini zapt eden İshak Bey kısa sürede Sırp despotunu etkisiz hale getirdi. Vilkioğlu aman dileyip çeşitli mal hediyelerle affını diledi. Bunun üzerine Sultan onu affedip cizyeye bağladı (Câmiü'd-düvel, s. 202; Tacü't-Tevarih, II, s.191; Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 189).

1431 Arnavutluk Seferi

Sultan II. Murad, Rumeli Beylerbeyi Sinan Bey'i Arnavutluk üzerine sefer memur etmişti. Bu esnada istihbaratın seferden dahi önemli olduğuna işaret eden önemli bir gelişme yaşandı. Şöyle ki; Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'nın akıncı birlikleri, Güvercinlik Hisarı çevresinde düşman ordusunun konuşlanmış olduğunu görünce hisara yakın bir mevkiye durmuştu. Kendisine yardım etmekle vazifelendirilmiş adaşı Vidin hâkimi Sinan Paşa ise, Beylerbeyinin bu hareketini bir gevşeklik olarak telakki etmiş ve taarruz edilmemesinin padişaha hıyanet olduğunu söylemişti. Bunun üzerine Beylerbeyi Sinan Paşa; "bu uçlar senin beyliğinin alanıdır. Kâfirden dil almak senin görevin ve işindir. Kötü tutumlu düşmanın durumu hakkında bir bilgi yokken göz karartıp üstüne yürümek, işin sonunu tasarlamayan hırçın kişilerin yanlış bir tutumdur. Gayretli isen var dil getir!" diyerek, elde edilecek istihbaratın taarruzdan daha önemli olduğunu vurgulamıştı. (Tacü't-Tevarih, II, s. 184; Osmanoğulları'nın Tarihi, s.191-192). Her ne kadar bu sürtüşme Sinan Paşa'yı yavaşlatsa da seferden ganimet ve zaferle dönen Osmanlı tarafı olmuştu.

II. Murad'ın askeri istihbarata verdiği önemin en bariz yansıması, sefere çıktığı zamanlarda ardında ordusunun yarısını bırakarak, düşmanın durum ve faaliyetleri hakkında bilgi toplamak amacıyla dil almaları için, bir bölük askerini ileri göndermesidir. Nitekim kendisi Rumeli'de Macaristan seferiyle meşgulken Bizanslılarla anlaşarak Osmanlıların Anadolu'daki topraklarına saldıran Karamanoğulları'nın ihanetinden, diller vasıtasıyla haberdar olmuş (1436) ve tehlike bu sayede bertaraf edilmişti (Gazavât-i Sultân Murâd b. Mehemmed Hân, s. 4-5).

1443 İzladi Savaşı ve Edirne- Segedin Anlaşması

Tarihçilerin genel kanaatine göre, II. Murad'ın tahttan feragat etmesine sebebiyet verecek gelişmeler, 1443 yılı itibariyle yaşanmaya başlamıştı. Öncelikle Macarların öncülük ettiği bir Haçlı birliğine karşı alınan mağlubiyet ve ardından imzalanan anlaşma, II. Murad'ın liderlik karizmasını sarsan bir gelişme olmuştu. Aslında Macaristan Kralı Ladislas'ın komuta ettiği Haçlı ordusu ile İzladi Geçidi'nde karşılaşan Osmanlı kuvvetleri burada Haçlıları durdurmayı başarmıştı (Anonim Gazavât-nâme 1989: 21-25) fakat bir istihbarat zafiyeti olarak, Osmanlı kuvvetlerinin Şehirköy Derbendin'de pusuya düşürülmesi, mağlubiyete sebebiyet veren gelişme olmuştu. (Anonim Gazavât-nâme 1989: 25-26; Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman 1992: 72; İnalçık 2006: 168). Bu yenilgi II. Murad'ı oldukça yıpratmış, üstüne üstlük, Sırp despotluğunun yeninden kurulmasına izin verildiği Edirne-Segedin anlaşmasının imzalanması, ümera arasında Sultan'ın meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştu (Emecen 2019: 120). Dahası aynı yıl ekim ayında, Karamanoğlu üzerine gönderdiği oğlu Aleaddin'in dönüş yolunda attan düşerek vefat etmesi Sultan'ı dünyevi işlerden tamamen soğutan bir gelişme olmuştu.

1444 Varna Savaşı

Büyük oğlu Alaeddin'in ölüm haberi II. Murad'ı derinden sarsmıştı (İnalçık 1954: 57). Bunun üzerine, Karamanoğlu üzerine çıkılan sefer dönüşü Sultan, Karacabey'de yeniçeriler ve devlet ricali önünde, tahttan çekilmişti (Anonim Gazavât-nâme, 1989: 36). II. Murad'ın, Osmanlı tarihinde bir ilk ve benzeri olmayan şekilde, tahttan kendi isteğiyle çekilip, yerine on iki yaşındaki oğlu Mehmed'i getirmesi, Balkanlar ve Avrupa'da geniş yankı uyandıran bir gelişme olmuştu. Nitekim saltanatın küçücük bir çocuğa devredilmiş olmasının doğuracağı otorite boşluğu, hasım devletlerin beklediği fırsatı ayaklarına getirmişti. Haberinin casuslar ve elçiler aracılığıyla Sırp ve Macar beylerine ulaştırılması vazifesini de Karamanoğlu İbrahim Bey üstlenmiş gibiydi. Aşıkpaşazade'ye göre Karamanoğlu hemen Macaristan'a elçi gönderdi ve "Daha ne duruyorsunuz? İşte Osmanoğlu delirdi, tahtı bir oğlana verdi. Kendisi çalıp söyleyen

avratlarla bağlar ve bahçeler arasında yiyip içip gezer. Ülkenin idaresinden elini çekti. Şimdi fırsat sizin ve bizimidir.” dedi (Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 206; Enverî 2012: 39, Neşrî 2008: 294-295; Oruç Beğ 2008: 64-65). Bu haber karşılıksız kalmadı ve Osmanlı ülkesine, Sırp ve Macarların önderliğinde; Alman, Sırp, Bosna, Hersek, Boğdan, Eflak gibi krallık ve prensliklerinin de katıldığı bir Haçlı seferi tertip edildi. Müneccimbaşı'ya göre düşman kuvvetleri seksen bin atlı ve yayadan oluşmaktaydı. Sırp despotu Hünyadi Yanoş kumandasındaki bu Haçlı birlikleri Varna'ya geldiklerinde, onların ilerlemesini durduran ve bunların arasından dil almayı başaran Osmanlı kumandanı Firuz Beyzade Mehmed Beydi ve dillerden Haçlıların büyük bir orduyla üzerlerine gelmekte olduğunu öğrenmişti (Câmiü'd-düvel, s. 219, Müneccimbaşı Tarihi, I, s. 235). Firuz Beyzade Mehmed Bey, durumu, Sultan II. Mehmed'e iletince, genç padişah devlet adamlarıyla istişarede bulundu ve Manisa'da istirahatte bulunan babası II. Murad'ı tekrar tahta davet etti. Fakat Sultan II. Murad, bu davete icabet etmedi. Bunun üzerine genç padişah ikinci bir mektup yazarak babasını tekrar tahta oturmaya mecbur bıraktı . II. Murad idareyi devralınca, Gelibolu'ya gelerek buradan Akçahisar'a konuşlanmış, Veziri Halil Paşa'yı da Akçahisar'ın karşısına mevziledirmişti (Neşrî 2008: 295-296; Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân 1992: 73; Oruç Beğ 2008: 65-66). Buraya yerleştikten sonra Haçlı birlikleri hakkında daha fazla malumat sahibi olmak için Şahin Paşa ve Turhan Bey gibi Rumeli Beylerinden sık sık bilgi edinmiş, bu doğrultuda casus ve dillerden istifade etmişti (Gazavât-i Sultân Murâd b. Mehemmed Hân, s. 8-9, 10, 18, 44, 51, 52).

Garip şekilde, Varna Savaşı'nda galibiyeti sağlayan gelişme kroniklere göre, Macaristan kralının bizzat Sultan Murad veya bazı kroniklere göre Koca Hızır adlı bir Yeniçeri tarafından öldürülüp, kesik başının mızrağın ucuna geçirilerek galibiyet davullarının çalınmasıydı. Böylece, düşman askerlerinin motivasyonu düşürülerek düşman ordusunun dağılması sağlanmıştı (Câmiü'd-düvel, s.222, Müneccimbaşı Tarihi, I, s. 236-239).

1448 II. Kosova Savaşı

Sultan II. Murad Edirne'ye dönünce Macar askerlerinin başkumandanı olan Yanko'nun diğer hükümdarları tahrik ederek Osmanlı üzerine büyük bir ordu toplamakta olduğunu haberini almıştı (1448). Bu sıralarda Eflâk, Macaristan'a bağlıydı ve Eflâk yöneticisi Macaristan Kralı tarafından tayin edilirdi. Yanko, Eflak voyvodasını, bir miktar askerini, keşif ve dil alma vazifesiyle Niğbolu civarına göndermişti. II. Murad, sınırlarının hemen ötesindeki bu hareketliliğin merkezi idareye bildirilmesi üzerine Martolos Doğan'ı istihbarat elde etmek amacıyla Macarların üzerine gönderilmişti Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s. 67). Osmanlı kroniklerinde bu olay şöyle aktarılmaktadır:

Sultan Murad; “Hele bu gelen kâfir beyleri kimlermiş, sorun öğrenin.” Deyince Martalaz Doğan'ı gönderdiler. Martalaz Doğan gidip gördü ve durumun hakikatini öğrenip geri padişaha geldi. “Devletlü sultanım! O gelen kâfir beylerinin biri Lih Ban'dır ve biri Çih Ban'dır ve biri Lök Ban oğlu, biri de Sekületi Ban'dır. Bunlar Macar memleketinin büyük padişahlarıdır. Sonra bunların her biri krala eşdeğerde beylerdir. Onca fesadın kaynağı Yanko Hunyad'dır. Bunların önlerine düşüp getiren de odur.(Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 209; Neşrî Tarihi, I, s. 415). Martolos Doğan'ın edindiği istihbarat sayesinde, Yanko'nun göndermiş olduğu keşif birlikleri, ani bir gece baskınıyla kılıçtan geçirilmiş, çok miktarda baş ve dil padişaha gönderilmişti. Bu başarıya imza atan Niğbolu Valisi Firuz Beyzade Mehmed Bey, Hasan Beyzade Mustafa Bey ve Özgüroğlu İsa Bey Sultan'ın memnuniyetine haiz olmuş ve bu durum Sultan nazarında bir zafer müjdesi olarak telakki edilmişti. Kroniklere göre savaş iki buçuk gün sürmüş, Haçlı birlikleri çözümlenip dağılmıştı. Nitekim yerli ve yabancı kaynakların ittifak ettiğine göre; Papa III. Calixte'nin (öl.1458) çağrısı üzerine toplanan Haçlı birliğinin; hem Varna (1444) hem II. Kosova'da (1448) yenilgiye uğratılmasında, Türk casuslarının büyük yararlılıkları vardı. Keza Macar Hunyad kumandasındaki Haçlı birliklerinin her zaman olduğu gibi ikiyüzlülükler, el altından yapılan çalışmalar, sahte barış teklifleriyle savaş hazırlıklarını gizlemeleri bir işe yaramıyordu. Çünkü II. Murad'ın uyanık siyaseti ile Tuna boylarını gözaltında tutan Türk casusları Hunyad'ın hazırlıklarını günü gününe Padişah'a bildiriyorlardı. (Müneccimbaşı Tarihi, I, s. 242; Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 209; Neşrî Tarihi, I, s.415; A. de Lamartine, s. 493).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyetinin henüz tesis edilmediği, Anadolu'da ise bazı beyliklerin, özellikle, Karamanoğulları'nın tam olarak tabiiyet altına alınmadığı bir dönemde tahta geçen ve hanedanlığın altıncı padişahı olan II. Murad dönemi, pek çok açıdan ilklerin yaşandığı bir devirdi. Onun devrinde istihbarata konu olan hadiselerin başında elbette öncelikle meşruiyetinin söz konusu olduğu isyan hadiseleri gelmektedir. İlk Ankara Savaşı'nda kaybolan amcası, Mustafa Çelebi'nin tahtta hak iddia etmesi neticesinde ortaya çıkan ve dönem kaynaklarında da “Düzme” ismiyle anılan Mustafa Çelebi isyanıdır. Onun yakalanmasında istihbarat kanallarından olan casusların, oldukça yararlılıkları görülmüş, öncelikle destekçileri ile arasına nifak sokularak, birbirlerine olan güven ve itimatları sarsılmıştı. Yalnızlaştırılan şehzadenin ele geçirilmesi kolaylaşmış, Osmanlı soyundan olmadığı ispatlanmak istenircesine de infaz edilmişti. İstihbarat faaliyetlerinin odağındaki bir diğer isyan Sultan'ın kardeşi Mustafa tarafından tertip edildi. Şehzade Mustafa diğer beyliklerin de desteğiyle tahta adaylığını ilan etmiş, fakat abisi tarafından ekarte edilmesi uzun sürmemişti. Keza Sultan II. Murad, onu da bir casusunun, Şarapdar İlyas Bey'in katkılarıyla ortadan kaldırmıştı.

Sultan Murad'ın saltanatının, iç istihbarat özelinde oldukça hareketli geçen ilk yıllarında, Kızıl Koca denen eşkıya lideri ve maiyetindekiler yine casusluk marifetiyle ortadan kaldırılmıştı.

Sınırlar içerisinde bunlar olurken, sınır ötesinde de istihbarî hareketlilik devam ediyordu. Sefer yönü olan Balkanlardaki hareketlilik, casuslar ve diller vasıtasıyla kontrol altında tutuluyor, istihbarat kanallarının yardımıyla, bilhassa Haçlı tehdidinin önlenmesinde ve Balkan fütuhatında Sultan'ın elini güçlendiren istihbarat stratejileri ortaya konuyordu.

Osmanlı devlet geleneğinde istihbarat zafiyetinin olduğu durumların faturası çoğu zaman, sefere memur edilen komutana kesilirdi. 1443'te de durum değişmedi. Sefere bizzat serdarlık eden Sultan'ın kuvvetlerinin Şehirköy derbendinde pusuya düşürülmesi, onun sultanlık karizmasında ciddi hasara neden olmuştu. Bu yenilgi üzerine, ümera arasında, taht değişikliği söylentilerinin, sultan II. Murad'ın kulağına gelmesi uzun sürmedi. Bunun üzerine bir de büyük oğlu Alaeddin'in ölüm haberini almış olması, kaynaklara göre II. Murad'ı tahttan soğutmuştu. Devletin bekası için saltanata aday bütün şahısların ölüm emrini veren Osmanlı sultanları için, bir şehzadenin ölüm haberini almak ne derece üzücüdür bilinmez. Fakat Osmanlı kroniklerinin ittifak ettiği üzere, Sultan II. Murad, şehzade Alaeddin'in attan düşerek öldüğünün haberini alınca, dünyevi şeylerden tamamen elini eteğini çekerek ibadete yönelmiş ve Osmanlı tarihinde ilk ve tek olmak üzere, kendi iradesiyle tahtı on iki yaşındaki oğlu Mehmed'e devretmişti.

Saltanatı devralan II. Mehmed'in, her ne kadar tartışmalı olsa da babasını Haçlı tehdidine karşı tekrar tahta davet etmesi, II. Murad'ın, sultan olarak meşruiyetini tekrar kazanması olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte, II. Murad tahta ikinci kez çıktığında, genç sultanın, duruma içten içe üzüldüğü nakledilmektedir. Hatta, genç sultanın, babasının tekrar tahta geçmesini sağlamak için kendisini hile ile tahttan el çektirten Sadrazam Halil Paşa'ya öfke duyduğu ve Sultan olur olmaz, paşayı öldürttüğü de dönem kaynaklarından takip edilebilir.

Görüldüğü üzere erken dönem Osmanlı istihbaratının ibresi öncelikle iç olaylardır. Bunda hem Osmanlı merkez idaresinin önceliğinin beka sorunu olması, hem de Anadolu'da bilhassa Karamanoğlu tehdidinin önlenememiş olması rol oynamaktadır. Askeri istihbarat noktasında ise klasik Osmanlı askeri istihbarat kanalları olan diller ve casusların sahada boy gösterdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kronikler

Ahmet Cevdet Paşa, (1979). *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, Sad. Ali Aslan, Arslan Yay., İstanbul.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (1992), (F. Giese Neşr), Haz. N. Azamat, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Aşıkpaşazade, (1985). *Aşıkpaşoğlu Tarihi*, Haz. H. Nihat Atsız, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Aşıkpaşazade, (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Haz. Kemal Yavuz- Yekta Saraç, İstanbul.

Dukas, (1956). *Bizans Tarihi*, Çev. VL Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü Yay., İstanbul.

Enverî (2012), *Düstûrnâme-i Enverî*, Haz. N. Öztürk, Çamlıca Basım Yay., İstanbul.

Gazavât-i Sultân Murâd b. Mehemmed Hân, (1978). (*İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme*, Yay. Halil İnalçık-Mevlûd Oğuz, TTK Yay., Ankara.

Hoca Sadettin Efendi, (1979). *Tacü't-Tevârih*, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bak. Yay.,Ankara.

Kâşifi (2005), *Gazânâme-i Rûm* (M. E. Esmail, Haz),. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

Mehmed Neşrî, (1987). *Kitâb-ı Cihan-Nümâ, Neşrî Tarihi*,Yay. Faik Reşit Unat- Mehmed A. Köymen, TTK Yay., Ankara.

Mustafa Naima Efendi, (1967). *Naima Tarihi*, Haz. Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman Yay., İstanbul.

Müneccimbaşı Ahmed B. Lütfullah, (1974). *Müneccimbaşı Tarihi*, Haz. İsmail Erünsal, Kervan Kitapçılık, İstanbul.

Müneccimbaşı Ahmed B. Lütfullah, (1995). *Câmiü'd- Düvel*, Haz. Ahmet Ağırakça, İnsan Yay., İstanbul.

Mehmed Neşrî (2008), *Cihannümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]* (N. Öztürk, Haz.), Çamlıca Yay., İstanbul.

Oruç Beğ (2008), *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. N. Öztürk, Çamlıca Yay., İstanbul.

Solak-zâde Mehmed Hemdemî (2015), *Solak-zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Haz S. Lokmacı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Tursun Bey (1977), *Târîh-i Ebü'l-Feth*, Haz., M. Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul.

Telif Eserler

A. de Lamartine, *İmparatorluk Yolu (Türkiye Tarihi)*, 2. Cilt, Haz, M. R. Uzmen, Tercüman 1001 Temel Eser.

Başar, Fahamettin (2006). “Mustafa Çelebi, Düzme”: *TDV İA*, C.31, İstanbul.

Emecen, Feridun M. (2019), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul.

İnalcık, Halil (1954), *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I. Türk Tarih Kurumu Yayınları*. Ankara.

İnalcık, Halil (2019), *İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı Kâyser-i Rûm Fâtih Sultan Mehemed Han*. (T. Ulaş, Ed.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, Halil (2006), “Murad II”: *TDV İA*, C.31, İstanbul.

İnalcık, Halil (2010). *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak Kuruluş*, Hayy Yay., İstanbul.

Yüksel, Ahmet (2013). *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, Kitap Yay., İstanbul.

Yüksel, Ahmet, (1- 05 Ekim 2018), “Osmanlı İstihbarat Ağını Besleyen Bilgi Kanalları (Kuruluştan II. Abdülhamid Devrine Kadar)”. *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara.